СВІТ 11.07.2023 | Марк Леонард

Управління постзахідним світом

Нові держави атакують існуючий світовий порядок. Заходу доведеться стримувати свої амбіції і взаємодіяти з незахідними гравцями.

Лідери НАТО зібралися у Вільнюсі на щорічний саміт, щоб продемонструвати, що ця організація, яка знову здобула єдність у своїй підтримці України, вельми далека від «смерті мозку», як висловився в 2019 році президент Франції Емманюель Макрон. Але приплив життєвих сил у НАТО оголює серйозну проблему: нездатність Заходу переконати решту країн світу в тому, що захист України відповідає і їхнім інтересам також, стала симптомом ширших зрушень.

У світі з розстановкою сил, що швидко еволюціонує, зараз відбувається тиха революція, яка змінює систему багатосторонніх відносин (мультилатералізм), причому Захід і його інститути дедалі частіше залишаються позаду. Перефразовуючи міністра закордонних справ Індії, проблеми Заходу перестали бути світовими проблемами.

Такий розвиток подій може стати несподіванкою для тих, хто одразу після холодної війни робив ставку на перетворювальну силу глобальних інститутів управління, що виникли після 1945 року. Захід інстинктивно зробив ставку на універсалістську природу цих інститутів і розширення їхнього охоплення. Розрахунок був на те, що завдяки залученню в загальний табір навіть упертих країн знизиться ймовірність, що вони захочуть його спалити. Згідно з цією логікою, через деякий час ці країни мали стати, як висловився тодішній заступник держсекретаря США Роберт Зеллік, «відповідальними стейкхолдерами».

Зараз відбувається тиха революція, яка змінює систему багатосторонніх відносин

Але цей прогноз не виправдався. І одна з причин у тому, що Китай, який був головною метою підходів, заснованих на логіці «відповідальних стейкхолдерів», ніхто не примусив обирати між інтеграцією та ревізіонізмом. Коли Китаю надали «місце за столом», він розпочав реалізацію потрійної

(мультилатералізм), причому Захід і його інститути дедалі частіше залишаються позаду

стратегії: отримання максимальних вигод від глобальних інститутів при одночасному захисті свого суверенітету і будівництві паралельних інститутів. Серед таких інститутів група БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай і ПАР), Новий банк розвитку, Азіатський банк інфраструктурних інвестицій. Вони покликані стати альтернативою «Великій сімці», Міжнародному валютному фонду і Світовому банку, відповідно.

Навіть до світової фінансової кризи 2008 року Захід не усвідомлював цих реалій. А потім він почав дзеркально копіювати прийоми Китаю, намагаючись просувати свої інтереси і цінності за допомогою такої ж потрійної стратегії. Наприклад, Америка почала активніше взаємодіяти з ООН, щоб дати відсіч китайському впливу, і водночас почала вибудовувати власні паралельні інститути: від Ради ЄС – США з торгівлі та технологій до Чотиристороннього безпекового діалогу («Квад», в якому беруть участь також Австралія, Індія і Японія) і блоку AUKUS (за участю Австралії та Великої Британії).

Крім того, західні уряди щосили намагаються створити більше пов'язуючих тканин між євроатлантичними та азіатсько-тихоокеанськими інститутами, наприклад, запрошуючи азіатських партнерів на саміти НАТО. Однак найбільш разючим став новий акцент на ексклюзивних кліматичних клубах, прикордонних вуглецевих податках і політиці «френдшорінгу» (перенесення виробництва в дружні країни). Просуваючи подібні ідеї, Захід ще більше послаблює інститути, створені після 1945 року, і знижує довіру до них – а значить, і до себе – з боку решти світу.

Проблема подібних підходів з нульовою сумою, звичайно, в тому, що вони можуть ще сильніше ускладнити вирішення нагальних глобальних проблем. У питаннях зміни клімату, війни в Україні та загрози майбутніх пандемій наявні інститути глобального управління виявилися нездатними забезпечити колективні рішення, що частково пояснюється втратою довіри до них.

Багато хто з нас хотів би, щоб модель глобального управління 1990-х спрацювала, але важко заперечувати, що стара етика «відповідальних стейкхолдерів» сьогодні має поступитися місцем новій етиці, яка буде краще підходити для багатополярного світу.

На жаль, Заходу доведеться скоротити свої амбіції щодо

універсалістських інститутів, сприймаючи їх меншою мірою як місце ухвалення рішень і більшою мірою – як місце для обміну інформацією та сприяння врегулюванню конфліктів. ООН не здатна запобігти конкуренції між найбільшими державами, але вона здатна допомогти у встановленні стримуючих обмежень. Світ відчайдушно потребує активніших зусиль, покликаних знизити ймовірність війни (і не тільки через Тайвань), і йому, як і раніше, потрібна дипломатія, щоб завершити конфлікти, подібні до конфлікту в Україні. Метою має стати, як висловився радник із національної безпеки США Джейк Салліван, суперництво без катастроф.

Глобальне управління треба переосмислити для епохи неспівпраці. У таких питаннях, як зміна клімату і COVID-19, мультилатералізм досяг лише вельми скромних успіхів, у той час як найбільші прориви відбулися завдяки суперництву і конкуренції. Так, набагато краще було б співпрацювати, але в тих сферах, де це неможливо, напевно, могла б спрацювати такого роду структура стимулів.

Ми мусимо визнати, що значна частина подій відбувається зараз за межами інституцій, очолюваних Заходом

Крім того, ми мусимо визнати, що значна частина подій відбувається зараз за межами інституцій, очолюваних Заходом. У сфері миротворчості та безпеки Захід уже почав усвідомлювати реалії більш фрагментованого світу. У Сирії, Мозамбіку та Демократичній Республіці Конго, а також у суперництві між Саудівською Аравією та Іраном незахідні держави стали відігравати більш важливу роль як посередники. Загалом Захід визнає цю нову логіку, взаємодіючи там, де це необхідно, але зазвичай на умовах, що визначаються місцевими реаліями, а не його власними мріями.

Замість глибоких роздумів про те, кого запрошувати в очолювані Заходом процеси, західні країни мають озирнутися навколо. З якими з нових незахідних інститутів та ініціатив є сенс взаємодіяти? У яких сферах (регулювання, встановлення стандартів тощо) західні держави могли сприяти досягненню бажаних результатів?

Адаптація до нового багатополярного світу не означає, що нам треба відрізати себе від усіх інших. Хоча Захід створює нові інститути з країнами-однодумцями, він зобов'язаний продовжувати конструктивно взаємодіяти з незахідними гравцями. Співпраця з глобальних питань може бути сумісною з конкуренцією. Тверезо усвідомлюючи свої інтереси і потенціал, Захід може використовувати

свою все ще значну вагу як важіль для досягнення найбільшого ефекту. Результати, які принесе такий підхід, будуть кращими, ніж будь-які можливі успіхи від відходу в соліпсизм.

Copyright: Project Syndicate, 2023.

Марк Леонард

Марк Леонард (Mark Leonard) – директор Європейської ради з міжнародних відносин, автор книги «Немирна епоха: Як підключеність стає причиною конфліктів» (видавництво Bantam Press, 2021).